161. Risbyle, Täby sn.

Pl. 105, 106.

Litteratur: B 1124, L 414, D 2: 76. Joh. Bureus, F a 6 s. 95 n:r 18 (Aschaneus), s. 164 n:r 10 (Rhezelius), F a 5 n:r 117; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 192; R. Dybeck, Reseberättelse 1861 (ATA); UFT h. 4 (1875), s. 23; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 10, Anteckningar 1903 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 30, 32, i Namn och Bygd 18 (1930), s. 88, 101, Runorna (1933), s. 204; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 131.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 1124); Dybeck a. a.; Brate foto 1903; von Friesen foto a. a.

Runstenen står rest vid Risbyle på en gärdesbacke några meter från Vallentunasjön.

Ljusgrå, vacker granit. Stenens höjd över marken 1,98 m., bredd 0,84 m. Ristningens höjd 1,51 m., bredd 0,60 m. Den ristade stenytan är slät och tilljämnad. Ristningen är jämn och väl bevarad.

Inskrift:

ulfʀ · iuk i barstam · iftiʀ · ulf · i skulobri · mak · sin · kuþan · ulfkil lit akua
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Ulfʀ hiogg i Bar[i]stam æftiʀ Ulf i Skulhambri, mag sinn goðan. Ulfkell let haggva.

»Ulv i Bårresta högg efter Ulv i Skålhamra, sin gode frände. Ulvkell lät hugga.»

Till läsningen: Stungna runor förekomma icke. Efter 49 **l** finnes möjligen ett sk. 51 **i** är ett kort streck, som varken upptill eller nedtill är draget fram till slinglinjen.

Aschaneus: 13 **i**; Rhezelius: 12 **a**. — Hadorph och Helgonius: 4 **ʀ** saknas; 6 **r**; efter 10 **a** ett sk; 22 **i**. — Dybecks läsning är fullt riktig (så när som på ett par sk).

Liksom i U 160 saknas uddljudande *h*: 5—7 **iuk**, 53—56 **akua**.

Ortnamnet **i barstam** förekommer även i inskriften L 503 Orkesta kyrka, tecknat **i baristam**. Det avser gården Bårresta, belägen strax V om Orkesta kyrka; se O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 88 f.

Ulv i Bårresta är även känd genom den nyssnämnda inskriften på en sten vid Orkesta kyrka (L 503), som han har låtit resa över sin farbroder Onäm. »De bodde båda i Bårresta **(i baristam)**.» Säkerligen är denne Ulv, såsom von Friesen har framhållit, samme man, över vilken de båda runstenarna vid Yttergården i närheten av Orkesta kyrka (L 506 och D 2: 146) äro resta av hans två söner. »Men Ulv har i England tre gånger uppburit gäld. Det var den första, som Toste gäldade. Sedan gäldade Torkel; sedan gäldade Knut.» Om dessa inskrifter se O. von Friesen i *Fornvännen* 1909, s. 57 f. och *Upplands runstenar* (1913), s. 23 f. Den sista gäld, varav Ulv fått del, var den s. k. Knutsgälden, som Knut den store efter sin erövring av England utbetalade till sina nordiska hjälptrupper vid dessas hemsändning år 1018. Ulv har sålunda efter denna händelse återvänt till hemlandet. Yttergård-stenarna måste tillhöra tiden efter år 1018.

Äldre än Yttergård-stenarna, som troligen äro ristade av Åsmund Kåreson, måste givetvis de inskrifter vara, vilka förutsätta, att Ulv i Bårresta ännu är i livet: U 161 och L 503.

Såväl ornamentiken som runornas utseende och användning vittna om att de båda Risbylestenarna U 160 och U 161 äro ristade av samme man. U 161 uppger uttryckligen, att »Ulv i Bårresta högg (inskriften) efter Ulv i Skålhamra, sin gode frände».

»Ulvkel lät hugga», tillägges det, d. v. s. Ulvkel har föranstaltat minnesvården. Det har varit på hans uppdrag, som Ulv i Bårresta, på en gång viking och runmästare, har utfört ristningarna. Ulvkel var äldste sonen till Ulv i Skålhamra. Han nämnes först bland de tre söner, Ulvkel, Gye och Une, som ha låtit resa U 160 »efter sin gode fader».

På andra sidan Vallentunasjön, vid Bällsta i Vallentuna sn, ha Ulvs söner Ulvkel (namnet är skadat), Arnkel och Gye låtit resa ett ståtligt minnesmärke över sin fader (L 449 och 450). Där nämnes också Ulvs hustru Gyrid. Ytterligare ett monument tillhör samma släkt, U 100 på Skälby ägor, Sollentuna sn, vid vägen från Skålhamra till Ed vid Edsvikens norra strand och nära gränsen mellan Sollentuna och Vallentuna härader. Denna sten har Gyrid låtit resa efter sin son Ulvkel och Gye efter sin broder och efter sin syster Holmdis.

Av Skålhamra-släkten känna vi sålunda genom inskrifterna följande medlemmar:

Ulv g. m. Gyrid

Ulvkel Arnkel Gye Une Holmdis

Sannolikt är det Gyrid, Ulvs hustru, som jämte sin syster Gudlög har låtit resa runstenen L 495 vid Lundby i Markims sn över **unif**, sin fader. Ristningen på denna sten visar så stora likheter i ornamentik och runformer med Risbyle-stenarna, att man har goda skäl för att antaga, att också den har utförts av Ulv i Bårresta. **unif** torde vara samme man som **unim** Onäm på runstenen vid Orkesta kyrka.[1] Om så är fallet, är Gyrid dotter till Ulvs i Bårresta farbror Onäm. Ulv i Bårresta och Gyrid ha varit kusiner. Vi förstå då bättre innebörden i inskriften: »Ulv i Bårresta högg efter Ulv i Skålhamra, sin gode frände (**mak · sin · kuþan**).» Isl. *magr*, fsv. *magher* betecknar frände genom giftermål, sålunda måg, svåger o. s. v.

Ristningen är prydd med två kors, som båda ha en mycket karakteristisk form. Det ena, i ristningens centrum, har klöverbladformade korsarmar. Det efterbildar säkerligen ett metallsmycke och är i princip av samma typ som det s. k. korsade korset (se t. ex. Sö 350, 351, 352). Det övre korset, som kröner ristningen, har femkantade korsarmar. Samma kors förekommer även på den större Risbyle-stenen, U 160. Överst på den mindre stenen (U 161) finnas två små kors, svagt ristade, så att de tidigare ej ha varit observerade. Stenen är upptill avslagen på h. sidan, och möjligt är därför, att här ursprungligen ha funnits tre eller fyra små kors i rad. Ornamentiken på de båda Risbyle-stenarna är för övrigt enkel men synnerligen karakteristisk. Runorna äro anbragta i långa bandslingor, som i de upptill och nedtill invikta ändarna avslutas med djurhuvuden och djurstjärtar. Huvudet har runt öga, uppspärrat gap och horn, på den mindre stenen ett horn, på den större stenen har det övre djuret två horn, det nedre fyra stycken. På U 161 sammanhållas djurkropparna upptill och nedtill av enkla koppel; på U 160 finns upptill ett liknande koppel, men därjämte äro kropparna flätade om varandra i konstmässiga knutar. I ristningens mitt, mellan de båda djurstjärtarna, är ett djur intecknat med svagt huggna linjer.

162. Skogberga, Täby sn.

Litteratur: B 121, L 658. Ransakningarna 1667—84 (marg.-ant. av Hadorph); J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 63; UFT h. 10 (1882), s. 198; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 88.
Avbildning: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 121).

Runstenen, som numera är försvunnen, omtalas av Hadorph i en blyertsanteckning i *Ransakningarna*: »Skoberg 1». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Skoberga i Täby sochn»; *Bautil*: »Skoberga». Närmare uppgifter saknas. Stenen finnes ej upptagen hos Dybeck eller i Brates anteckningar, och den har vid senare efterforskningar ej kunnat återfinnas. Oklart är, varifrån *UFT* har fått uppgiften: »Skoberga; i gärdet».

[1] Om Onäm se ovan U 112 (s. 162).